

ՔԱՆԱԿԱՆ ՎԵՏԵՐԱՆՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի, կես տարվան 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպեկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցեն. Тифлис, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.

ՏԵԼԵՓՈՆ № 253.

Խմբագրությունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և օրն օրեկից)

Ցայտարարությունը ընդունվում է ամեն լուրով.

Ցայտարարությունները համար վճարում են
խրաբանիւր բառին 2 կոպեկ.

ՏԵԼԵՓՈՆ № 253.

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԵՒ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԿԱՅ 1898 ԹԱՎԱՆԻ

ՄՇԱԿ

(26-րդ ՏԱՐԻ)

ԴՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ՓԵՏՐՎԱՐԻՑ ԵՄՇԱԿԵ, ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է ԱՄԵՆ ՕՐ ԲԱՑԻ ՏՕՆ ԵՒ ՏՕՆԵՐԻՆ ՅԱԶՈՐԻ
ՕՐԵՐԻՑ

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը թէ Ռուսաստանում և թէ արտասահմանում 10 ռուբլի է, տաճի և մէկ և տաճի ամսականը՝ 9 ռ., ինն և ութ ամսականը՝ 8 ռ., եօթ ամսականը՝ 7 ռ., վեց ամսականը՝ 6 ռ., հինգ ամսականը՝ 5 ռ., չորս ամսականը՝ 4 ռ., երեք ամսականը՝ 3 ռ., երկու ամսականը՝ 2 ռ., մի ամսականը՝ 1 ռուբլի:

«ՄՇԱԿԻ» գրվել կարելի է ԽՐԱՏԱՐԱԿԱՆ (Բաղադրական և Բարձրագույն փողոցների անկիւն):
Կայտարարութեան ուրիշ խաղաղներից «ՄՇԱԿԻ» գրվելու համար, և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելու, պէտք է դիմել հետեւեալ հասցեով. ТИФЛИСЪ, редакция „МШАКЪ“, իսկ արտասահմանից՝ ТИФЛИС, Rédaction du journal arménien „MSCHAK“.

Ցայտարարությունները ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով:
Բառերը վճարվում է 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նուիրեցէ՛ք, որ մենք էլ օգնեցինք. Գրքեր տա-
րածեցէ՛ք. — ՆԵՐԿԱՅԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ձայն գաւա-
ռից. Գաղականների օգտին. Նամակ Նոր-Բա-
յազետից. Նամակ Խմբագրություն. Նամակ Խր-
ագրություն. Ներքին լուրեր. — ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵ-
ՍՈՒԹԻՒՆ. Նեստորականների միացումը ռու-
սաց եկեղեցու հետ. Նամակ Կարգաւոր Արտա-
քին լուրեր. — ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ. — ՀԵՆՈՒԿԻՐՆԵՐ.
— ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.
Երեք հայ նախարար.

ՆՈՒՐԵՑԵՔԻ ՈՐ ՄԵՆԻ ԵՒ ՕԳՆԵՆԻ

«Չորս ուսանող վաղը պէտք է արձակ-
վեն համալսարանից. օգնեցէ՛ք» — ահա մի
այդպիսի խնդրով դիմեցին մեզ Դորպատ-
ի հայ ուսանողները (ՎՋախ № 48) և
մենք, մեծ ուրախութեամբ, փոխադրեցին
Դորպատի համալսարանի տեսչի անունով
խնդրած գումարը, ազատելով աղքատ ու-
սանողներին մի մեծ դժբաղդութիւնից:
Այդ օգնութեան պատիւը պատկանում

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՔ ՀԱՅ ՆԱԽԱՐԱՐ

Աղքատները 1-ին

Սուլթանին անձնական գանձուն նախարար
Միքայէլ Փորթալի փաշա երբ քանի մը ամիս
առաջ մեռաւ ու անոր յաջորդեց ուրիշ հայ մը,
Մազը Յովհաննէս Էֆէնդի, շատեր զարմացան
հայալարդ սուլթանին հայափրութեանը վրա:
Դիտողութիւն մը սակայն կրնայ լուսարանել իր
անձնական հարստութեան պահպանումին ու
բարգաւաճումին համար սուլթան Համդի հա-
կումը դէպի հայերը: Առանց շատ ետ երթալու,
դարձ մը ի վեր միայն իրարու յաջորդող սուլ-
թաններուն ձգտումները ուսումնասիրել ուղղոր-
թելուն չի սխալիր փնտռելով խաղիֆին նախա-
պատուած հայը: Սյուպէս ահա սուլթան Սէլիմ
կը ստեղծէր Տառնան ընտանիքը, յանձնելով
Ալէնայ Կամրիկայ գիւղացի ժամադրոծ Պեռնեց
հաճի Տառնի մեքենաներու անօրինութիւն, որով
կը հիմնվէր վառօդապետութիւնը — պարութիւն
պաշտօն — ութիւնը հայերուն իբր սեփականութիւն:
Հոգաւորութիւն երկրին պաշտպանութեան: Սուլ-
թան Մահմուտ կը գուրդուար Ղալիֆ Արթի-
նին վրա, որուն վտանգացած էր արքունի փո-
ղերանոցը, երկրին տնտեսական վիճակին վրա
ամենահզօր ազդեցութեամբ: Գեղարուեստաւե-
րներ սուլթան Մէհմուտ և սուլթան Ալիլ, ուստի
և իրենց օրով Կ. Պոլսոյ արքունական ծառ-
տարապետութիւնը կը մնար հայերուն բաժինը,
ու «խաղիք ամբարան» — Պալեան ընտանիքին
պետը — և իր զաւակները սուլթաններուն էն
մօտ սիրելիներն էին: Անձնաւոր, ամեն ինչ իր
անձին պահպանութեանը զոհող, սուլթան Հա-
միդ բնականաբար ինքն ալ իր շահուն համար

անի յօղուտ ուսանողներին: Աւելի կասեց-
եթէ մենք ունենայինք մեր արամադրու-
թեան տակ գումարներ, մենք, հարկաւոր
դէպքում, օգնութեան ձեռք կը մեկնէինք
բազմաթիւ հայ գրողներին, կարօտ հայ
ուսուցիչներին, մինչև իսկ մեր թառ-
քունի մշակներին, էլ չենք խօսում այն
անթիւ պանդուխտների մասին, որոնք ան-
դադար, ամեն օր դիմում են մեր խմբա-
գրութեան, և այդպիսով ազատած կը լի-
նէինք նոյն իսկ հասարակութիւնը այն
բարոյական նախատինքնից, որ ամեն օր
թափվում է նրա զլին՝ հասարակութեան
ճառայած, և այժմ անօգնական մնացած
գործողներից:

Հայոց հասարակութեան նման ահաբե-
համայնի համար ոչինչ չարժէ տարեկան,
դիցուք 10 հազար ռուբլի դնել մեր տրա-
մադրութեան տակ յօղուտ աղքատ ուսա-
նողների, աղքատ գործողների, աղքատ ու-
սուցիչների, աղքատ հասարակական գոր-
ծիչների, մինչդեռ այդպիսի մի գումարով
կարելի է սպելանի դնել շատերի վերջի
վրա... Արժէ որ ամեն մի հայ յիշէ այդ
և ժլատ չը լինի դէպի հասարակական
նուիրարեւելութիւնը: Նուիրեցէ՛ք, որ մենք
էլ կարողանանք օգնել այսօր կարօտ ու-
սանողներին, վաղը կարօտ գործողներին:

ԳՐԻԳՐ ՏԱՐԱՑՆԵՔ

Անցեալ անգամ, խօսելով անյայտ ցաւե-
րի մասին, մենք ասացինք, որ մեր գաւա-
ռական յետ ընկած անկիւններում աւեր-
մունք գործողները այնքան տարափոխիկ
հիւանդութիւններով չեն, որքան այն աղի-
ւանութիւնը, որի մէջ թաղված է գիւղա-
կան ժողովուրդը: Ի՞նչ անել: Ի՞նչ պէ-
տք է ժլատ այդ ամենի զաղանի դէմ, որ այն-
քան չարիքներ է պատճառում, որ այնպի-
սի անողորմ աղահուլութեամբ ոչնչացնում է
ժողովրդի բարեկեցութեան, ֆիզիկական

պարկեշտութեան մէջ. — կամ մանաւանդ
«անպարկեշտութեան» մէջ: Ու յետոյ, արդար
ըլլանք. ո՞ր կը սկսի «պարկեշտութիւնը», ո՞ր
կը վերջանայ: Ովկիանոսն ու ցամաքը իրարմէ
անջատող գիծը որտե՞ս, բայց «պարկեշտու-
թեան» ու «անպարկեշտութեան» սահմանագիծը
ներքէ միշտ կը չիփթվին: Հարկ է ըսել թէ տու-
ժող միշտ «ճշմարտ պարկեշտութիւն» է: Ու
Պանք Օթոմանի այդ անպարկեշտութեան գոր-
ծին մէջ սեղանի ժողովով մը կը լրէնէր. «Գողը
գողէ՛ր գողցա՛ւ, Ներսիս հեռուէն տեսա՛ւ զար-
մացա՛ւ: Գողեր, միայն թէ «պարկեշտ գողեր»
այդ Պանք Օթոմանի սեղանաւորները:

Բայց առանց շատ շաղապելու դառնալ
մեր «հանձնարար»: Արկղակայ օգնական մըն էր
Պանք Օթոմանի մէջ այդ հայ երիտասարդը, ամ-
սական 80 ռուբլիով. ամենին մեծ «վերաբերու-
թիւն» կը կրնար վախճուիլ իրմէն, քանի մը հարկը
ոսկիի գումարին մէջ միայն կրնար պարիա-
կուիլ: Իմացական որպիսի գործութեամբ պէտք
էր օժտուած ըլլար այդ չնչին սպասարկուն, իր
անդլիացի, ֆրանսացի, աստորիացի անօրէնու-
րուն, ու անդլիացի գանձապետին «աչքակա-
պուկ» մը խաղցնելով հարկը հազար ոսկի Պան-
քային գանձարանէն առանց ո՛ր և է անդադար-
ձում իր գրպանը փոխադրելու համար: Այլ ա-
ւանք, միայն կարող չէ «որ առտու մը միայն
կարող», հանձնարի քանի համբաւներ ամեն օր
բարկակից կը գտնվին վաղաժամ ծաղկին:
Հետզհետէ երեւն եկած մանր մունր յայտնու-
թիւններ երթալով տուն թէ պանքային տնո-
րէնութիւնը և գանձապետը ինքնաբերաբար
բացկոխիկ աչքերով դիտած են պղտիկ արկա-
կային գանձարանը յաճախակի այցելութիւննե-
րը, ու բարեհաճ թոյլտուութեամբ դիւրացուցած
են պորտալի խաղերը, շահ և զէնք մէջ հարիւ-
րին այդքան, կամ ինչպէս գուր կըսէր — բար-
բարտաբար — յոր օրն ո՞ր մը իրենց բաժին
հանելու, բայց մեծակալ մը: Կորուստի պարա-

գային մեղաւորը բնականաբար միայն հայ պաշ-
տոնեան կը մնար, ապագայի ապահովութեան
խոստումներով:

Դժբաղդաբար, պանքային բարձրագոյն պաշ-
տոնեական համար, հայ երիտասարդը պան-
քային մէջ եղբայր մը ունէր առաջին արկղակալի
պաշտօնով. մարդը լաւագոյն համարեց գոհել իր
ներկան ու ապագան և փնտռել ճշմարտութիւ-
նը: Նմադրութիւններու վրա հիմնվելով առաջ-
նորեց նախաքննիչ դատարանին իր եղբորը ու
պանքային տնօրէնութեան միջև զայնալուծութեան
մը հետքերը գտնելու: Անախորձ միջնակալ ա-
րեւելեան տեսակ մը առաքնութիւն, արեւմտեան
սեղանաւորներուն անսպասելի: Ի՞նչ և է, եղածը
եղած էր. հարկ էր ձեռնարկութիւններու մէջ
պանքային վարկը փրկել, եթէ ոչ դրամը: Իս-
տատարող հրապարակաւ տեղի պիտի ունենար
Բերա: Դատաւորները որքան որ ալ պան-
քային օգտակար ըլլալու բարեօժար տրամա-
գրութիւններով օժտված երեւէին, բայց և այն-
պէս եւրօպացիին ու թիւրքին միջև կամուրջի
մը պէտք կար, վրայէն քանի մը քսակ ոսկի
Ղալիֆիային Բերա փոխադրելու դիւրութեան
համար. ու միանգամայն համալս սովորելու,
խօսք հասկնելու թարգման մը հարկաւոր էր:
Թիւրքիոյ մէջ եւրօպացիին դժուար է — կամ թէ
ան ատենները դժուար էր — առանց հայոց մը ան-
ջակցութեան թիւրքը վտանգաբար մուրեցնել:
Ղալիֆիոյ քայաքայալով, Գաղական Յովհաննէս
էֆէնդին, առձեռն միջնորդը ներկայացաւ. փոր-
ձառութեամբ գիտէր թիւրքը դատաւորներու
սրտին ապահովաբար համեմու ճանապարհին
նրանցները. զանոնք մասնաւոր ըրաւ: Պանք
Օթոմանի գանձապետ Սմայիլ թարգմանն ու
փաստաբանը հանդիսացաւ դատարանին առջև:
Ցայտնի է թէ անյիշատակ ժամանակներէ ի
վեր ասանկ դատերը ընտրող կը վերջանան: Նա-
խատիւր ժամատակտէն բռնված կենդանիներու
աւանդութեան մէջն է: Առիթը մարդ մըն է

ձեռնհաս մարդիկ չը պիտի բաւականանան թարգմանի գեր կատարելով, այլ պիտի յարմարեցնեն գրքերը մեր կեանքին, մեր սովորութիւններին, դարձնեն նրանց մեր գիւղացու ընկերը, նրա մարմնից ու արիւնից գոյութիւնը ստացած մի բան: Սա առաջին մեծ պահանջն է: Երկրորդը և աւելի մեծ պահանջն է գրքերի տարածելը: Մեր գրքերը, սովորաբար, գաւառական քաղաքներից դէպ շատ քիչ են գնում: պէտք է նրանց համար ձանապարհ հարկել դէպք գիւղացու կտուր անկիւնները, իսկ այդ բանի կարելի է հասնել նախ էփան գնով և ապա վաճառման գործը յարմարեցնելով: Եթէ մենք նայենք Հրատարակչական ընկերութեան հաշիւներին, կը տեսնենք, որ ժողովրդի ընթերցանութեան համար նշանակված գրքերը որդավում են շատ-շատ 1,200 օրինակ և այդ քանակութեան մի աննշան մասն է տարածվում: Օրինակ, 1895 թվին ընկերութիւնը տպել է մի քանի էփանագին վէպիկներ, բայց երկու տարվայ ընթացքում այդ գրքերի կէսն էլ չէ տարածվել: Բացի դրանից, մենք հաստատ կարող ենք ասել, որ ծախված քանակութեան մի ամենաշնչին մասն էլ չէ մտել հեռու ընկած գիւղերը: Հետեւաբար, դրանք իսկապէս ժողովրդական գրքեր էլ չեն:

Այլ գործը պահանջում է աւելի լաւ կազմակերպութիւն: Մենք պարտաւոր ենք գրքեր տալ: Գիրքը կարող է լոյսի ճառագայթներ մտցնել այն թանձր խաւարի մէջ, ուր ամբողջ սերունդներ են ունենում: Մինչև այժմ համարեա ոչինչ չէ արվել: պէտք է սկսել այժմ, պէտք է գրել գրքեր, բայց մասնաւոր տարածել նրանց: Եւ միթէ այս գործն էլ դժուար կը լինի գլուխ բերել: Միթէ չեն լինի գործողներ, կամ միթէ դրամական միջոց կը պակասէ մեր անօգնական գիւղացուն, մեր տոգտ եղբորը օգնելու համար: Հասկանանք, վերջապէս, որ այնտեղ, աչքից կորած մի անկիւնում, կանգնած է բնութեան չարքաշ զաւակը, որ բոլոր դժբաղդութիւնների համար մի ճար միայն գիտէ — արտասուք թափել:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶԱՅՆ ԳՍԱՒՈՒՑ

(Նամակ Խմբագրութեան)

«Մշակ» 36-րդ համակում պ. Խ. Մալուման իր «Երեքօր» մէջ շոշափում է և իր տեսակետով վճռում մի խնդիր, որը, մեր կարծիքով, խորին ուշադրութեան արժանի է: Կրթված, ին-

պատուներ, անուշ ըլլայ, այդ իր արդար իրաւունքն է: Ինչուր լինի խոտերէն քանի մը թիւ ճարակած է. ահ, ապրիտը, ոճրագործը: Բայց խոտովանիք թէ մարդասէր դատախազ մը եղաւ Յակոբ Էֆէնդի, ամբաստանեալը միայն երեք տարվան բանտարկութեան դատապարտել տալով, ինչ որ հասցը մը կրնար սեպուիլ քան թէ պատիժ մը, մանաւանդ որ առժամայ բանտարկութեամբ այդ պայմանաժամին մեծ մասը արդէն դժբաղդաբար սպառած էր: Դժբաղդաբարը անգործութեան արտայայտութիւն մը չէ իմ կողմէս: Ինչո՞ք երկուստեք յետոյ ցաւելով ինչեք բանտարկութեան «անուշ» օրերը: Ինչ որ բանտ կը կոչվէր ան ատեն, դըռնիփակ դրօսաբան մըն էր: ճաշկերպ, երաժշտութիւն, հիւրերկալութիւն անպակաս:

Ինչ ընեն խեղճերը, չը պիտի ձաթին ես, կըսէր բանտապետ մը: որ իր մարդաբնութեան հաշիւը աղէկ կը գտնէր բանտարկեալներուն զրօսանքին մէջ:

Դատաստանէն վերջ Յակոբ Էֆէնդի ալ չը վերադարձաւ իր պաշտօնատեւը: ամսական 250 ռուպլով Ոթմանը յետկապէս հատատված գիւնդի մը պետը կը կարգվէր:

Փանի մը տարի ետքը Համիդ Էֆէնդի սուլթանի Համիդ կըլլար, ու օր մը երբ Պանը Օթմանի անօրէնները կընդունէր, անոնց հարցուց.

—Արդեօք ձեր պաշտօնանեանքուն մէջը ունիք մէկը, որ անձնական գանձուս տետրակները մէկ մը կարգադրելու կարող ըլլայ:

Տնօրէններուն պատասխանը հաստատական եղաւ: Յակոբ Էֆէնդին կար: Պանքան առկիթն կողովէր իր ձեռնառնելը սուլթանին քով արմատանքուն: Յակոբ Էֆէնդի ոկաւ ացեղել երաւոր, տետրակները քննել, կարծիքները յայտնել: Սուլթանը նորութիւններ կը տեսնէր, ու կանդաղառնար, թէ ճաշ հաշիւները միայն տետրակէ չէր, որ կը հասկնար, այլ նաեւ գործի-

տելիգետն մարդը ներկայումս պէտք է հոգեւոր կոչումն ընդունի, թէ ոչ, ահա այդ հարցը: Պ. Մալումաներին այդ հարցի մասին գրելու առիթ տուել, ինչպէս ինքն ասում է, մի երկուստեք ուսուցիչ, որին մի մեծ գիւղ 6 տարի է, ինչ խնդրում է քահանայ լինել, բայց երկուստեք պարտն է կարողանում վճռել ընդունել, թէ չընդունել այդ առաջարկը, ուստի խնդրում է խորհուրդ տալ, թէ արդեօք նպատակայարմար է առաջադէմ գաղափարները գաւառող մի քանի համար այժման պայմաններում հոգեւորական կոչումն ընդունել, և եթէ ընդունել, կարող է արդեօք օրտակար լինել իր ժողովրդին:

Եւ պ. Մալումանը այս խնդրի հասարակական բնաւորութիւնն ի նկատի ունենալով, յիշեալ երկուստեքին պատասխանում է հրապարակով, մամուլի միջոցով: «Մշակ» համբաւաւոր աշխատակցի այդ պատասխանը, որ հիմնված է պաշտօնեցութեան վրայ, վստահեցուցիչ է և յուսահատական: «...Մենք չենք կարող խորհուրդ տալ մեր խոտերկոյնտ երկուստեքներին մասին հոգեւորական դատակարգի մէջ, ասում է պ. Մալուման, քանի որ այդ չըլնաւում նրանք չեն կարող աշդուրկեմք քանակ իրանց նպատակին—ժողովրդին»: Մենք որ երկուք տարիներ ապրել ենք և ապրում ենք ժողովրդի մէջ, առանձին ուշադրութեամբ հետեւել ենք քահանայական հարցին նրա բոլոր փաղիտներում, ոգեւորված ձգտել ենք որ և է գիւղում քահանայաւոր (և եթէ այժմ քահանայ չենք, դա մեղաւորից անկախ պատճառով է), խնդրում ենք «Մշակ» խմբագրութիւնից թոյլ տալ մեզ մի քանի խօսք ասել «Երեքօր» մէջ յայտնված յիշեալ կարծիքի մասին: Եւ եթէ մեր կարծիքը հիմնաւորապէս հակառակ լինի պ. Մալումանի կարծիքին, այնու ամենայնով մենք համոզված ենք, որ ի նկատի ունենալով շօշափված խնդրի հասարակական բնաւորութիւնը, ներկայ տողերը կը հիւրընկալվեն այն օրքանի մէջ, որի էջերը բայց են նոյն իսկ նրա խմբագրութեան դէմ բանական վերելու:

Պ. Մալումանն իր յօդուածում իրաւամբ բաժանում է կուսակրօն հոգեւորականներին ժողովրդի հետ կապված ամուսնացող հոգեւորականներից քահանաներից. այդ երկու դասակարգի ժամանակակից հասարակական դրութեան վրայ թուրքի ակնարկ գցելուց յետոյ, վճռական տոնով յայտնում է համարեա այն միտքը թէ «Ինտելիգետն, ժողովրդին ծառայելու գաղափարով վառված անձ» չը պիտի դառնայ ոչ վարդապետ և ոչ քահանայ: Եթէ խոյրը միմիայն վարդապետութեան վերաբերվէր, մենք չը նայելով որ այդ մասին էլ ինչ-ինչ առարկութիւն ունենք, այնու ամենայնով կը լռէինք և այս տողերը չէինք գրել: Բայց երբ նոյն քանի ասվում է նաեւ քահանայութեան մասին, մենք բացարձակ կերպով յայտնում ենք, որ պ. Մալումանի կարծի-

մարդ մըն ալ էր: Դիւանապետը քիչ ետքը պարտաւորեցաւ Պանքան իրեն տեղապահ մը թուրք, և աւելի ժամանակ չանել սուլթանին ծառայութեանը: Օր մըն ալ պաշտօնապէս սուլթանին անձնական գանձուս նախարարը անուանեցաւ:

Աչքերը խոյր ու աղւոր, ինք պատկառելի, գեղակալ մարդ մըն էր նոր նախարարը, վըստան սուլթանին վայելած համարումին, խորիւտաբար տիրապետեց թիւրք միջավայրին վրայ կամքն անկալուն, ձեռքը երկաթէ, անպահանջութիւնը ամեն կասկածէ վեր: Կաշառակերութեան անուանելի, սուլթանին շահերուն ամենահային զեատ հասցնելու կարող ու է մտածութեան անպակել, ընածին տաղանդով օծուած այդ հայը կըցաւ արեւելեան շուալ, անկարգ, անկանոն, «առաւ-փախաւ» անաւարարութեան մը մէջ նմանը չի տեսնված բարեկարգութիւն ներմուծել: Ինչ հարկ մանրամասնութիւններու մտնել: Այս կէտերուն վրայ ծանրանալը դրող հայուն ալ շատ ծանր կուգայ, լսող հայուն արհուրհի Յակոբ փաշայի խելքին ու տիրապետութեանը, սուլթան Համիդ ձեռքին տակ արամադրելի ունեցաւ անձնական մեծագանձ հարստութիւն մը, զոր իր նախնիքը երազել իսկ չէին կրցած: Կաշառեց եւրօպական մամուլը, բարձրարդ անձնաւորութիւններ, լրտեսներու զօրեղ բանակ մը կարգեց, ու այսպէս դրամին օւժով յաջողեցաւ անանձ բռնապետութեամբ ճնշել ժողովրդիները, մանաւանդ հայ ազգը:

Սուլթանը պահ մը մտաբերեց երկրին երկմուտքն ալ Յակոբ փաշայի հոգածութեանը յանձնել: Երկու անգամ այդ հայը թիւրքից ելնուական նախարար եղաւ: Իսլամին համար ելնուական պաշտօնատունը—մաւրիյէն—նուրական հանգամանք մը կարծես ունի, բանալին է պետութեան գաղտնիքներուն, ու քրիստոնեան ան-

ըր միանգամայն սխալ է և փաստերն անհիմն: Կարգ երեւում է, որ յօդուածագիրը քաղաքից է գրում, առանց լաւ ճանաչելու ժողովրդի կական ցաւերն ու պէտքերը: Եւ ահա թէ ինչու: Պ. Մալումանն ասում է՝ «Այժմ քահանան ժողովրդի աչքում չունի ոչ մի հրապոյր, չէ վաշելում յարգանք, այլ նոյն իսկ ծաղր ու արհամարհանք...» Բայց մենք պիտի ասենք, որ այդպէս են միայն այն քահանաները, որոնք տգէտ են, գուրկ մարդկային որ և է արժանիքից, գերի բազմաթիւ անարգ մարդկաների, միջոցեա միւս կողմից մի փոքր իր կոչման բարձրութեան վրայ կանգնած, բարոյական, դրօշմ քահանան նոյն ժողովրդի մէջ յայտնի կշիռ ու ազդեցութիւն ունի, յարգանք է վայելում: Այսպէս, վերջին տարիները, երբ այնքան խոզարածն էր, իրանց միակ արժանիքը—միւրուքի համար միայն, էջմիածնից փարաշալ ստացան և գիւղերը վազեցին քեղեխի ժշտանով, մեր խղճալի գաւառն էլ (Սուրմալու) դժբաղդութիւն ունեցաւ այդ դարձուրդի նովեւներին յանձնել իր զաւակների հոգեւոր հովութիւնը: Խաւարի արբանեակների այդ ընդհանուր արշաւանքի մէջ մի հատիկ գիւղ յամառ ջանքերով կարողացաւ իր համար մի ընտիր երկուստեք, միջնակարգ կրթութեան տէր, 17 տարվայ ուսուցիչ, քահանայ ձեռնադրել տալ: Եւ ինչ ենք տեսնում, այժմ, մինչ միւս գիւղերում քահանաները ժողովրդի ծաղր ու ծանակի առարկաներ են, մինչ չնորհիւ այդ անարժան հովութիւններ անտէր մնացած հօտը օր աւուր ամենաողորմելի չարժանութիւնից դրված թողնում է իր եկեղեցին՝ յախտնական յուշարձան կանդնելով մեր հոգեւոր ներկայ վարչութեանը, այդ մեր յիշած գիւղում նորոնծայ քահանան համարեա պաշտում է, անգին յարգանք է վայելում, անգին բարոյական ազդեցութիւն ունի, և գաւառի տգէտ, անարժան քահանաների լէշօնը, նրանց անընդհատ, ճիշտաւոր ճամբարակութիւնները մայրի չափ անգամ չեն կարողանում թուլացնել այդ մարդի օգտաւէտ գործունէութիւնն ու լուսանքը, չեն կարողանում նուազեցնել հօտի գէպի իր արժանաւոր հովիւը տաժած խորին յարգանքը: Ինչ կասեք արաւ:

Ա. Ահարոնեան

ԳԱՂՊԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՕԳՏԻՆ

Յօդում թիւրքահայ գաղթականների քննադանք Կովկասեան կառավարչապետին յանձնելու համար, հետեւեալ նուէրները:

- 1) Խաւրկօվից, ուսանող Մ. Բազդադեանի միջոցով հանդանակված 10 ռ. 50 կօպէկ:
- 2) Գեղարից, Ս. Յովսէփյանի միջոցով 10 ռ.:
- 3) Մօսկվայից, մի խումբ հայ ուսանողներից, Ս. Միլոզեկանցի միջոցով 33 ռուբլի:
- 4) Պետրօվսկից, Միսաք Ֆրօխանցի միջոցով հանդանակված 50 ռ. 70 կօպէկ: Նուիրաւուններն են:

Կէ հեռու կը պահվի. բայց շատնց է ըսված, թէ՛ «հարկը օրէնքը կը լուծէ»: Տաղանապալից կացութեան մը վախճանին համար սուլթանը աչքերը յառեց հայ «կեալութիւն» վրայ. ելնուական նախարար Յակոբ փաշա հօգրապէս ձեռնարկեց ամենապարզ բարեկարգութիւններու սակայն եթէ ոչ իր խելքին, բայց իր ումէն շատ վեր էր այդ խելքին իրականացումը: Զիջումները արժատախիլ ընելու, վստահութիւնը դրաւում համար նախարարի մը տաղանդն ու բարեկարգութիւնը բաւական երաշխաւորութիւն չեն: Թեկայի քաղաքականութիւն մը, երկրին ընդհանուր բարեկարգ վիճակը ելնուական բարգաւաճումի առաջնակարգ պատարներն են, ազգացուծութեան անպակել, ընածին տաղանդով օծուած այդ հայը կըցաւ արեւելեան շուալ, անկարգ, անկանոն, «առաւ-փախաւ» անաւարարութեան մը մէջ նմանը չի տեսնված բարեկարգութիւն ներմուծել: Ինչ հարկ մանրամասնութիւններու մտնել: Այս կէտերուն վրայ ծանրանալը դրող հայուն ալ շատ ծանր կուգայ, լսող հայուն արհուրհի Յակոբ փաշայի խելքին ու տիրապետութեանը, սուլթան Համիդ ձեռքին տակ արամադրելի ունեցաւ անձնական մեծագանձ հարստութիւն մը, զոր իր նախնիքը երազել իսկ չէին կրցած: Կաշառեց եւրօպական մամուլը, բարձրարդ անձնաւորութիւններ, լրտեսներու զօրեղ բանակ մը կարգեց, ու այսպէս դրամին օւժով յաջողեցաւ անանձ բռնապետութեամբ ճնշել ժողովրդիները, մանաւանդ հայ ազգը:

Սուլթանը պահ մը մտաբերեց երկրին երկմուտքն ալ Յակոբ փաշայի հոգածութեանը յանձնել: Երկու անգամ այդ հայը թիւրքից ելնուական նախարար եղաւ: Իսլամին համար ելնուական պաշտօնատունը—մաւրիյէն—նուրական հանգամանք մը կարծես ունի, բանալին է պետութեան գաղտնիքներուն, ու քրիստոնեան ան-

ըր միանգամայն սխալ է և փաստերն անհիմն: Կարգ երեւում է, որ յօդուածագիրը քաղաքից է գրում, առանց լաւ ճանաչելու ժողովրդի կական ցաւերն ու պէտքերը: Եւ ահա թէ ինչու: Պ. Մալումանն ասում է՝ «Այժմ քահանան ժողովրդի աչքում չունի ոչ մի հրապոյր, չէ վաշելում յարգանք, այլ նոյն իսկ ծաղր ու արհամարհանք...» Բայց մենք պիտի ասենք, որ այդպէս են միայն այն քահանաները, որոնք տգէտ են, գուրկ մարդկային որ և է արժանիքից, գերի բազմաթիւ անարգ մարդկաների, միջոցեա միւս կողմից մի փոքր իր կոչման բարձրութեան վրայ կանգնած, բարոյական, դրօշմ քահանան նոյն ժողովրդի մէջ յայտնի կշիռ ու ազդեցութիւն ունի, յարգանք է վայելում: Այսպէս, վերջին տարիները, երբ այնքան խոզարածն էր, իրանց միակ արժանիքը—միւրուքի համար միայն, էջմիածնից փարաշալ ստացան և գիւղերը վազեցին քեղեխի ժշտանով, մեր խղճալի գաւառն էլ (Սուրմալու) դժբաղդութիւն ունեցաւ այդ դարձուրդի նովեւներին յանձնել իր զաւակների հոգեւոր հովութիւնը: Խաւարի արբանեակների այդ ընդհանուր արշաւանքի մէջ մի հատիկ գիւղ յամառ ջանքերով կարողացաւ իր համար մի ընտիր երկուստեք, միջնակարգ կրթութեան տէր, 17 տարվայ ուսուցիչ, քահանայ ձեռնադրել տալ: Եւ ինչ ենք տեսնում, այժմ, մինչ միւս գիւղերում քահանաները ժողովրդի ծաղր ու ծանակի առարկաներ են, մինչ չնորհիւ այդ անարժան հովութիւններ անտէր մնացած հօտը օր աւուր ամենաողորմելի չարժանութիւնից դրված թողնում է իր եկեղեցին՝ յախտնական յուշարձան կանդնելով մեր հոգեւոր ներկայ վարչութեանը, այդ մեր յիշած գիւղում նորոնծայ քահանան համարեա պաշտում է, անգին յարգանք է վայելում, անգին բարոյական ազդեցութիւն ունի, և գաւառի տգէտ, անարժան քահանաների լէշօնը, նրանց անընդհատ, ճիշտաւոր ճամբարակութիւնները մայրի չափ անգամ չեն կարողանում թուլացնել այդ մարդի օգտաւէտ գործունէութիւնն ու լուսանքը, չեն կարողանում նուազեցնել հօտի գէպի իր արժանաւոր հովիւը տաժած խորին յարգանքը: Ինչ կասեք արաւ:

Ա. Ահարոնեան

ԳԱՂՊԱԿԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՕԳՏԻՆ

Յօդում թիւրքահայ գաղթականների քննադանք Կովկասեան կառավարչապետին յանձնելու համար, հետեւեալ նուէրները:

- 1) Խաւրկօվից, ուսանող Մ. Բազդադեանի միջոցով հանդանակված 10 ռ. 50 կօպէկ:
- 2) Գեղարից, Ս. Յովսէփյանի միջոցով 10 ռ.:
- 3) Մօսկվայից, մի խումբ հայ ուսանողներից, Ս. Միլոզեկանցի միջոցով 33 ռուբլի:
- 4) Պետրօվսկից, Միսաք Ֆրօխանցի միջոցով հանդանակված 50 ռ. 70 կօպէկ: Նուիրաւուններն են:

Գ. և Մ. Ֆրոյեան՝ 5 ռ., ուսու Նիկոլայ՝ 20 կ., Վարդանեան՝ 5 ռ., Ալիբեկեան՝ 5 ռ., Կարակէղեան՝ 15 ռ., Մարիամ Տուրոյեան, 5 ռ., Մ. Բարսեղեան՝ 5 ռ., Ա. Ամատունի՝ 2 ռ., Մ. Բիթաթեան՝ 2 ռ., ուն 2 ռ., Աւետեան՝ 2 ռ., Խչանեան՝ 1 ռ., Ն. Յովսափեան՝ 3 ռ., Նուէն Յովսափեան՝ 50 կ., (գործը եկած 2 ռ. կառքի ծախք): Դոււարը 50 ռ. 70 կ.:

- 5) Թիֆլիսից, ուն 1 ռուբլի:
 - 6) Սալուայից, Յակոբ Խաչատրեանից 3 ռ.:
 - 7) Բիգայից, ուսանողից՝ 3 ռուբլի:
 - 8) Կրասնօվօդսկից, Յովսէփեան Ղաւրեղեանից միջոցով 95 ռուբլի, ստացված ցրկի եկամուտից:
 - 9) Բագուից, Ուն 50 ռ. (50 ռուբլի էլ յօ. գուտ արքայաների):
 - 10) Մօսկվայից, բժ. Ն. Տէր-Բաճակեանից 5 ռ. 50 կօպէկ:
 - 11) Սաբավարից, Մ. Դանիէլեանից 5 ռ. 50 կ.:
- Այսօր ուղարկեցինք ոստիկանապետին՝ կառավարչապետին հասցնելու 267 ռ. 20 կ.:
- Ուրեմն մինչև այժմ ստացել ենք 8578 ռ. 82 կ. 10 մ. 5 լ. 105 ֆ.:

ՆԱՄԱԿ ՆՈՐ-ԲԱՅԱՋԵՏԻՑ

Մարտի 22-ին

Մարտի 20-ին մեր քաղաքային ինքնավարութեան հերթական նիստը հետաքրքիր էր: Ներկայ էին շատ կողմնակի անձինք: Բայցակա էր միայն նախկին դեպուտատ Բուրնագեանց, որի ներկայութիւնը խիստ կարեւոր էր քաղաքի շահերի տեսակետից: 12 հարցերից ահա կարեւորները: Գաղաքապետը հարց է դնում. ինչպէս ժողովի նախկին դեպուտատ Բուրնագեանցի ձեռքով քաղաքի շտամարանից ցրված ցորենի և գարուն փոշի, բանի որ մուրհակների տէրերի մեծ մասը անգրագէտ է, մուրհակները անտեսաւոր, հոտաւոր չը վաւերացրած, ժամանակն էլ անցել է, իսկ գումարը քիչ չէ. միայն անգրագէտներին կազմում է 4070 ռ.:

Ժողովը ուղեց իմանալ, թէ ինչ է արել դրա համար ընտրած յանձնաժողովը: Նրեանց, որ յանձնաժողովը ունի չէ արել: Մէկը, Բուրնագեանցը, պատճառ է բերել տկարութիւնը, միւսը՝ անձնական գործերը և այլն: Կազմիների ժողովը ի նկատի ունենալով այն խոյր փառքը, որ նախնապետը թողել էր տեղի դեպուտատին շտամարանի ցորենը ցրվել կուգաւ: արեւի անմիջական պատասխան տուաւ թէ և մը, վճռեց 6 ամիս միջոց տալ Բուրնագեանցին, իսկ այնուհետեւ բոլոր ներկայացնի: Ապա եկաւ ապառիկ հարկերից պակասող 1,600 ռ. հարցը, որն էլ Բուրնագեանցի օրով է եղել: Նրեանց որ պ. Բուրնագեանցը իրան տուած 3 ամսվայ ժամանակի ընթացքում ունի չէ արել, այլ մի բացատրութիւն է տուել, որով յայտնում է: Թէ այդ պակասը իր նախորդ դեպուտատ Աֆրիկեանից է մնացել: Ժողովը այդ

լով բերանացի պատասխան մը գտնել, կը դիմէին ամիսներու օժանդակութեանը, խոտապահանջ հայուն գուրկը ջանջախելու: Վերջը վերջը սուլթանը դդայ, թէ անկարելի պիտի ըլլայ գանձարի բարեկարգութիւններուն ներմուծումը, քանի որ իր նախարարներուն անուշող հանրային դրամն է, ու իր անձնական ապահովութիւնը այդ անուշոյն լայնարձակ թոյլտւութեան մէջ կը կայանայ: Նրկու փորձէ յետոյ այլ ևս Յակոբ փաշան բոլորովին հեռացուց մաւրիյէն:

Նշմանական նախարարի պաշտօնադրութեան միջոցին սակայն Յակոբ փաշա անողորմ անհասկնալորութեամբ, կրնանք բռնել անգործութեամբ, թիւրքից պետական շահերուն ծառայեց կուստներումն այն Պանը Օթմանին, որուն կը պարտէր ինք իր գոյութիւնը իբր փա

Типографія Грузинск. Издат. Т—ва, Лорисъ-Мелик. ул. № 13